

ARTICULUS IV.

DE SCIENTIA ET DE METHODO.

§ 1. *De scientia.*

224. I. Definitio scientiae. *Vi vocis*, scientia rei est *cognitio rei*. Cognitio autem dividitur ratione *objecti* cogniti, et ratione *modi* cognoscendi. — Cognoscitur enim vel *factum* vel *essentia*, utraque cognoscuntur a) vel *intuitive*, vel *per ratiocinium* seu discursum; b) vel ita ut eorum *causa* sive ratio ontologica cognoscatur, vel ita ut haec lateat.

Quaeritur quanam cognitio nomine *scientiae* honestetur?

Assertum. Scientia est cognitio rei certa qua tum ipsa res, tum ejus causa cognoscitur.

PROB. I^m ARG. Illa sola cognitio ex usu omnium, est scientia, qua mens plene quiescit. Atqui mens tantummodo plene quiescit cognitione rei quae sit certa, et qua non tantum res, sed ejus causa, sive ratio ontologica, cognoscatur.

II^m ARG. Sola cognitio quae est perfecta, quantum haberi potest cognitio perfecta, merito vocatur scientia. Atqui talis est cognitio modo descripta. Ergo.

225. II. De origine scientiae. Comparatur duplici modo :

a) *Testimonio* quod par sit certitudini gignendae. Talis est sane auctoritas divina; tum solum factum causamque facti, tum essentiam rei naturalis docere potest.

b) *Consideratione rei*. Consideratione autem tribus modis gignitur scientia : α) Per intuitionem : tali modo Deus omnium scientiam habet. β) Per demonstrationem *a priori*. γ) Per demonstrationem *a posteriori*, qui modus acquirendi scientiam est assuetus homini. Ad hanc demonstrationem refertur demonstratio *circularis* seu *regressiva*, quae in eo reponitur quod quis a cognitione effectus ad cognitionem causae transit, a qua ad effectum redit, ut hujusce penitentiorem cognitionem acquirat. Sic e cognitione rerum creatarum transit mens ad cognitionem

Dei, a quo ad res creatas redit, novasque cognitiones, v. g. circa finem earum, acquirit.

226. III. De objecto scientiae. Objectum est : a) *Factum* cujus insuper causa cognoscitur, sive per auctoritatem, sive per studium proprium. b) *Essentia rei*. — Omnis autem scientia essentias rerum aliquatenus scrutatur. Inde objectum scientiae, excepto Deo, est universale directum.

227. IV. De divisione scientiae. — Scientiae dividuntur :

1. Ratione *objecti materialis* et ratione *objecti formalis*. Sic aliae scientiae versantur circa Deum, aliae circa res creatas; hae subdividuntur, prout respiciunt substantiam spiritualem vel pure materialem. — Cum scientiae diversae circa eadem objecta materialia versantur, quemadmodum v. g. cosmologia, chemia et physica quae de corporibus agunt, physiologia et psychologia quae de homine tractant, inter se dividuntur ratione *objecti formalis* diversi, h. e. ratione diversarum proprietatum quae eidem objecto materiali conveniunt et sub quibus illud consideratur.

2. Ratione *modi quo versantur circa objectum materiale*. Scientia est vel *partialis* vel *totalis*, prout unam tantum conclusionem demonstrat, vel systema conclusionum, quarum una est ratio alterius.

3. Ratione *finis*. Scientia est vel *speculativa* vel *practica*, prout finis est sola rei cognitio, vel praxis h. e. operatio intellectus vel voluntatis vel alius potentiae, ad quam cognitio scientifica ordinatur.

4. Ratione *subordinationis*. Scientia est *subalternans* vel *subalternata*. Subalternans demonstrat principia quae a subalternata assumuntur tamquam probata. — Scientia quae accipit principia pro demonstratis ab alia scientia, dicitur huic subjici seu subordinari. — Sic ceterae scientiae subjiciuntur logicae et ontologiae, metaphysica specialis subjicitur scientiis naturalibus, physiologia chemiae et physicae, medicina physiologiae.

228. Scholion. Scientia differt ab *arte*. Ars enim tradit quidem leges secundum quas exigendum est opus, verum has leges non probat, nisi evadat ars scientifica seu scientia practica.

§ 2. De methodo.

229. A. Definitio. Ut veritas, seu convenientia praedicati cum subjecto, inveniatur, mens saepe gradatim cogitur procedere, incipitque a noto ut ad ignotum perveniat. Methodus definitur: *Certus modus quo intellectus, veritatem investigans, a noto ad ignotum procedit.*

230. B. Regulae methodi in genere.

1. A facilioribus, a distinctioribus, a notioribus, est incipiendum, ut gradus fiat ad difficiliora, obscuriora, incognita. Quae regula trito hoc effato effertur: « *Ab ovo incipitur.* »

2. Procedendum est *gradatim*, non per saltus.

3. Eadem certitudo non exigenda in omnibus rebus. Uti notat Philosophus, ad hominem bene disciplinatum pertinet ut tantum certitudinis quaerat in unaquaque materia, quantum rei natura patitur.

231. C. Divisio. Methodus est *analytica* et *synthetica*. — Tales dicuntur triplici sensu:

1. Ratione modi *investigandi definitionem essentialem*.

2. Ratione modi *demonstrandi propositionem*:

a) Methodus *analytica* (ἀναλυσις, resolutio) procedit a *toto actuali*, physico vel metaphysico, ad *partes* physicas vel metaphysicas. — Cum totum pluribus notis constet quam pars totius, et eo major sit extensio quo minor est comprehensio, analysis dicenda est procedere a *minus universalibus ad universaliora*, ab inferioribus ad superiora. — Insuper cum in propositione naturali subjectum sit majoris comprehensionis quam praedicatum et cum praedicatum contineat subjectum sub extensione sua, dicendum est analysim procedere a *consideratione subjecti ad praedicatum*.

b) Methodus *synthetica* (σύνθεσις, compositio) procedit a *partibus*, sive physicis sive metaphysicis, ad *totum actuale*, adeoque a magis universalibus ad minus universalia, a praedicato ad subjectum.

3. Ratione *principiorum analyticorum, vel syntheticorum*. Haec tertia significatio est solemnis apud modernos:

a) Methodus *pure analytica*, in investigatione objecti sui non nisi principia analytica adhibet, proindeque innititur essentiis soli rationi manifestis. Vocatur etiam *deductiva*. Si autumat ideas non hauriri ex experientia, sed mente esse innatas, vocatur *idealistica*.

b) Methodus *pure synthetica* soli experientiae innititur, proindeque solis propositionibus syntheticis utitur, pro falsis aut pro dubiis habet principia analytica, notionesque metaphysicas. — Vocatur etiam *inductiva, empyrica*.

c) Methodus *synthetico-analytica* utriusque speciei propositiones usurpat; facta experientiae considerat, condit leges physicas, ex his assurgit ad considerationem essentialium, essentias diversas comparat, relationes detegit quas exprimit principiis, principia analytica factis experientiae applicat. — Haec est methodus *scholastica*.

232. Methodus philosophiae modernae. Methodum *pure syntheticam* sectata est schola philosophica quae dicitur *moderna*.

I. METHODUS EXPONITUR. 1. Philosophia moderna, in scrutandis ultimis rerum causis, vestigia antiquorum philosophorum premere renuit. — Non pauci sunt inventi philosophi qui affectabant et gloriabantur se ignorare quid veteres docuissent, quique omnia per seipsos inspicere volebant, ac si nihil veritatis transmissum fuisset a viris anteaetate aetatis.

2. Non tantum antiquae philosophiae auctoritatem repulerunt, sed etiam, praesertim seculo XVIII et XIX, multi philosophi recusaverunt habere rationem eorum quae ab infallibili Ecclesiae auctoritate definiuntur contineri deposito fidei. Revelatae autem sunt tum veritates non paucae naturaliter etiam cognoscibiles, tum veritates intellectui imperviae. Moderni itaque philosophi examinare renuunt utrum propositiones suae sint conformes revelatis; neque umquam perpendunt utrum placita sua componi possint cum mysteriis necne.

3. Ut investigarent naturas rerum, de quibus antiqui philosophi opiniones suas tradiderant, duxerunt methodum novam esse adhibendam. Hanc autem voluerunt esse *solam inductionem*, deductione prorsus rejecta. Ideo voluerunt ut serio incumbere-tur observationi factorum. — Porro duplex est observatio, per

sensus externos et per conscientiam; per sensus apprehenduntur corpora, per conscientiam facta interna animae. Hinc prouti systema philosophicum potissimum utitur observatione externa vel interna, vocatur *sensualisticum* vel *idealisticum*.

4. Philosophia *idealistica* profitetur cognitiones rerum naturalium derivari ex interna experientia vel potissimum ex illa experientia. Haec schola, fundata a Renato Cartesio, desiit in Pantheismum.

5. Philosophia *sensualistica* profitetur cognitiones rerum naturalium derivari vel ex sola experientia externa vel potissimum ex hac experientia. Ideo etiam *empyristica* dicitur. Hujus scholae fundator fuit Baco. — Desiit in atheismum et materialismum. Attamen Baco has conclusiones non est professus.

6. Positivistae, quorum dux est Augustus Comte, quem secuti sunt in Gallia Taine et Littré, in Anglia Stuart Mill et Herbert Spencer, non expresse negant existentiam sive idearum spiritualium sive rerum metaphysicarum, sed negant earum valorem objectivum, et non inquirunt quomodo ideae in mente gignantur. Juxta eos objectum scientiae est id quod est positivum et reale; positivum vero et reale est id tantummodo quod per experientiam sensibilem cognoscitur, scilicet phaenomena sensibilia et relationes quoad tempus et quoad locum quibus phaenomena inter se colligantur; de his solis certitudo haberi potest. E quo consequitur notiones metaphysicas, cum experientiae limites superexcedant, valore objectivo carere.

233. OBSERVA. 1. Praeter philosophos qui repudiaverunt auctoritatem antiquae scholae, alii placitis scholae scholasticae firmiter adhaerere perrexerunt. Sed philosophia moderna nomen suum accepit a doctrinis novis quae hisce temporibus exortae sunt.

2. Inter philosophos qui infensos se antiquae philosophiae praestiterunt, non pauci sunt inventi qui auctoritati Ecclesiae obedientiam non detraxerunt, et cordi habuerunt nihil tradere quod cum dogmatibus revelatis componi nequeat.

3. Prorsus immerito judicatum est philosophiam peripateticam *a priori* statuisse philosophemata sua de ultimis rerum causis. Peripatetici enim et scholastici constanter duxerunt neque solam deductionem esse adhibendam, neque solam in-

ductionem, sed utramque harmonice esse usurpandam. — Clare id liquebit consideranti solemne esse huic scholae effatum « nihil esse in intellectu, nisi prius fuerit in sensu. » Ducit nempe cognitionem essentialium non esse menti congenitam neque ex Dei intuitionem hauriri, sed erui ex iis quae per sensationem nota fiunt; quare censet necesse est ut observentur phaenomena et natura interrogetur. Ceterum quis unquam in rebus naturalibus scrutandis usus est ea diligentia quam adhibuit Philosophus? — Verum existimavit schola scholastica, eadem experimenta sibi non esse repetenda, quandiu alia instrumenta observandi sibi praesto non essent, praeter ea quibus peripatetici usi fuerant.

234. II. CRISIS METHODI PHILOSOPHIAE MODERNAE.

1. Rejiciendas esse methodum scholae sensualisticae et methodum scholae idealisticae, tamquam corollarium fluit ex omnibus his quae fuerunt probata circa sensus externos, ideas, ratiocinium. Insuper illud colligitur ex sequelis utriusque scholae, quas considerant aliae partes philosophiae.

2. Nonnulla addere juvat de falsitate *positivismi*.

a) Omnis scientia innititur principiis metaphysicis, puta principiis causalitatis, convenientiae. Ergo per positivismum omnis scientia valore objectivo destitueretur.

b) Omnis inductio innititur principiis metaphysicis; est enim ratiocinium mixtum. Ergo, stante positivismo, est medium ineptum detegendi leges physicas.

c) Omnis argumentatio syllogistica, qua per medium terminum detegitur convenientia duorum conceptuum objectivorum, valore objectivo careret; ejus enim vis probativa innititur principiis metaphysicis.

d) Denique positivismus contradictionibus scetet. Explicite enim asserit haberi certitudinem de phaenomenis, implicite autem hoc negat. Omnis enim actus mentis certus innititur principio contradictionis: nam mens fit certa fixaque eo quod affulget ipsi evidentia objectiva seu quod praedicatum apparet convenire subjecto *evidenter*, ita videlicet ut cernatur non posse non ei convenire; sed ut objectum, tali modo affulgens menti, eam fixam certamque reddere possit, oportet ut intellectus admittat principium contradictionis, nihil posse simul esse et

non esse; jamvero positivimus non habet pro certo principium contradictionis. Ergo, si sibi constat, ducere nequit certam dari phaenomenorum cognitionem.

235. D. Utilitas methodi. Methodus respicit veritatem propositionis inveniendam, demonstrandam, docendam. Cum quaeritur quodnam praedicatum subjecto conveniat, patet potius juvare methodum analyticam; cum quaeritur utrum determinatum aliquod praedicatum subjecto conveniat, utraque methodus apta est. Utraque methodus apta est ad demonstrandam et docendam veritatem quam perspectam habet is qui docet vel demonstrationem aggreditur. Alia aliis praeplacet pro indole ingenii; saepe utraque miscetur (Cfr. *Dialect.* c. 4. IV. nn. 66, 67).

CAPUT IV.

DE ULTIMO CERTITUDINIS MOTIVO.

§ I. Status quaestionis.

236. Notiones praeviae. NOTIO CRITERII CERTITUDINIS. Criterium (*κριτήριον*) vi vocis est id quo unum ab alio discernitur. — Criterium certitudinis est id quo res certa ab incerta discernitur, actus certus ab incertus. — Veteres Graeci distinguebant triplex criterium certitudinis :

a) *Criterium per quod*; est facultas per quam homo cum certitudine verum a falso discernit.

b) *Criterium quo*; est actus quo intellectus verum a falso discernit; hic actus est iudicium.

c) *Criterium secundum quod*, seu motivum; est nota qua infallibiliter verum a falso discernitur, seu quae ostendit rem sic esse et aliter esse non posse, adeoque ex se formidinem de oppositi veritate expellere valet a mente.

DIVISIO CRITERII SECUNDUM QUOD :

1^a DIV. Motivum certitudinis aliud est *ultimum*, aliud est *proximum* : a) *Ultimum* est illud ultra quod *non potest assignari aliud*. b) *Proximum*, illud ultra quod *assignatur aliud*.

2^a DIV. Motivum est *universale* vel *particulare*. a) *Universale* illud est quod est *commune omnibus judiciis certis*, seu quo infallibiliter omne verum a falso discernitur. — b) *Particulare* illud est quod est *commune uni tantum speciei judiciorum*, seu quo infallibiliter quaedam tantum vera discernuntur a falsis.

Criterium *simul ultimum et universale* vocatur *supremum*.

237. Status quaestionis. Ex iis quae capite secundo fuerunt tradita, manifestum est dari certitudinem proprie dictam, h. e. rebus quibusdam praedicata convenire ob motivum infallibile, ostendens rem sic esse et aliter esse non posse, iisque ob tale motivum praestari assensum firmum, exclusa oppositi formidine. — Ex iis, quae capite tertio demonstrata sunt, constat motivum aliquod infallibile gignere certitudinem de principiis analyticis, de factis internis et de factis externis; ex his veritatibus primo cognitis certo erui veritates iis implicitas. Motivum autem infallibile adaequate inspectum idem non est pro quadruplici materia certa.

Im-praesentiarum quaeritur utrum habeatur motivum *supremum*, quod proinde sit a) *universale*, h. e. implicitum omnibus motivis fundantibus certitudinem de factis et de principiis, b) *ultimum* h. e. a quo cetera motiva mutuent vim suam et quod ipsum non innitatur motivo alii.

238. Sententiae. Duplex datur classis sententiarum :

JUXTA AUCTORES PRIMAE CLASSIS, criterium supremum est *nota extrinseca iudicio sive subjective inspecto sive objective* :

1. Juxta *Fideistas* seu *Traditionalistas*, quorum duces sunt Huetius, Bautain, de Bonald, Bonnetty et Ventura, haec nota est *auctoritas divina manifestata per revelationem factam pro-patrentibus et traductam ad omnes gentes*.

2. Juxta de Lamennais (1782-1854) (1), criterium supremum quoad veritates ordinis tum naturalis tum supernaturalis, est *auctoritatis generis humani quae manifestatur consensu generali*. Ratio *individualis* per se de nulla re potest esse certa.

JUXTA AUCTORES SECUNDAE CLASSIS motivum ultimum est *nota intrinseca iudicio certo*. Bifariam dividuntur :

A. Juxta alios motivum supremum est *nota intrinseca iudicio subjective inspecto*. Alii autem aliam notam assignant :

(1) *Essais sur l'indifférence*, t. II, ch. 12, 13, 14.